

ITINERARIS DE LECTURA
Teresa PASCUAL

Edició:
Institució de les Lletres Catalanes
Portal de Santa Madrona, 6-8
08001 Barcelona

Elaboració:
Servei d'Ensenyament del Català
Via Augusta, 202
08021 Barcelona

Autor:
Joan Chavarría i Panisello
Coordinació:
Maria Areny i Busquets

Barcelona, setembre de 1999

TERESA PASCUAL

1. QUI ÉS?

Teresa Pascual Soler neix al Grau de Gandia, comarca de La Safor, el 3 de novembre de 1952. En els darrers anys del batxillerat comença a interessar-se pel fet d'escriure però els seus desitjos de seguir la carrera de filologia no es podran fer realitat ja que en aquella època no es feia aquesta especialitat a la Universitat de València. És per això que estudià filosofia, i justament la filosofia i les ganes d'escriure formaran en ella una barreja que culminarà amb el seu desig de fer poesia.

La filosofia li serveix per reflexionar i aprofundir en els secrets de la vida, en els instants de cada dia, en els objectes insignificants que passen pel seu davant, sobre la necessitat dels quals poques vegades s'havia aturat a pensar; tot això, abocat en la seva poesia. I, a més a més, de la filosofia n'ha fet professió, prova d'això és la seva dedicació a l'ensenyament d'aquesta disciplina a l'Institut Ausiàs March de Gandia, on en regeix la càtedra.

Si el conreu de la literatura en llengua catalana a Catalunya als anys seixanta i setanta estava ple d'obstacles, al País Valencià les dificultats i la possibilitat de formar-se encara eren més crues. En la presentació d'un dels llibres de Teresa Pascual, l'escriptora Lluïsa Julià deia:

Malgrat un context polític i literari poc falaguer [T. Pascual] ha fet i fa de la pràctica poètica una activitat normal, com si hagués nascut en un país normal, és a dir: com si hagués accedit a una formació literària en llengua catalana quan va haver d'estudiar en castellà; com si hagués viscut dins d'una tradició establerta i sostinguda quan, de fet, després de Joan Fuster i Vicent Andrés Estellés forma part de la generació poètica establerta en la dècada dels anys vuitanta al País Valencià.

La necessitat de manifestar-se en llengua catalana i de mostrar a la societat la creació literària d'aquelles joves poetes li va fer prendre el compromís de crear unes tertúlies literàries a Gandia. Aquestes tertúlies, anomenades Aina, i la problemàtica al voltant de l'entorn social d'aquell moment, eren descrites per Maria Mercè Marçal de la següent manera:

Perquè les difícils circumstàncies en què es desenvolupa i s'ha desenvolupat la cultura catalana al País Valencià, unides a la relativa indiferència per part nostra i a la situació de perifèria que en resulta, fan que tot mèrit, tot valor que pugem reconèixer-los, s'hagi de duplicar i reduplicar per efecte de contrast amb la foscor del context.[...] Teresa Pascual ha exercit paral·lelament a la seva escriptura una tasca d'animació cultural, per dir-ho d'alguna manera, a través de dirigir les tertúlies "Aina" de poesia, on, infatigablement ha convidat poetes d'arreu del nostre domini lingüístic.

En les tertúlies es recitava poesia i, puntualment, es feien homenatges a poetes. L'escriptora recorda sobretot el que se li féu, el novembre de 1998, a Maria Mercè Marçal, un homenatge pòstum —acompanyat de la publicació d'una antologia— a aquesta gran escriptora que també havia passat per les tertúlies Aina, al costat de la

majoria de poetes de la generació dels anys vuitanta, com Àlex Susanna, Jaume Pérez Montaner, Xúlio Ricardo Trigo o Marta Pessarrodona, entre d'altres.

Teresa Pascual es va donar a conèixer el 1987 amb Flexo, obra guanyadora del premi Senyoriu d'Ausiàs March de l'Ajuntament de Beniarjó i publicada per Gregal llibres. Però és l'any següent, el 1988, sens dubte, el del seu reconeixement públic, en guanyar el premi Vicent Andrés Estellés, dins dels Premis Octubre, amb el llibre titulat Les Hores. Després, ha publicat Arena, l'any 1992, i Currículum Vitae, el 1996.

També és important la seva tasca com a traductora; així podem citar la traducció de L'enfonsament del Titànic de Hans Magnus Enzensberger l'any 1993, i també la Poesia completa d'Ingeborg Bachmann, l'any 1995, totes dues en col·laboració amb Karin Schepers.

El seu compromís social com a escriptora, traductora i dona l'ha dut a participar en moltes jornades i simposis relacionats amb la seva tasca, com per exemple les Jornades que es varen fer a Vic sobre traducció el 1998, o bé els encontres de creadors de la Mediterrània organitzats per l'Institut Català de la Dona dels anys 1998 i 1999 sota els temes "Diàleg sobre la pau" i "Les dones del segle XXI", respectivament.

Com a membre del comitè d'escriptores del PEN Club International (sigla que correspon al nom de l'associació internacional d'escriptors anomenada Poets', Essayists', Novelists' Club amb la finalitat de promoure les relacions entre escriptors de diversos països i la circulació lliure de les obres literàries per un àmbit internacional) participa en les activitats que organitza aquesta entitat, com, per exemple, en l'homenatge a la poeta mallorquina Maria Antònia Salvà.

Teresa Pascual vol remarcar d'aquestes trobades i dels homenatges poètics que, sobretot, serveixen no només per fer conèixer l'obra de l'homenatjada, sinó també perquè les poetes participants puguin exposar la seva obra i es pugui promoure les relacions entre escriptores i escriptors.

2. QUÈ ESCRIU I COM ESCRIU?

Teresa Pascual s'inicia en el terreny de la literatura escrivint poesia. I ho fa practicant aquella poesia d'arrel realista i intimista, però despullada d'emocions negatives. Per a ella, el llenguatge conté prejudicis i imatges que confereixen a les paraules un vel espès que amaga els sentiments.

Això ho aconsegueix amb la presentació i descripció d'objectes i detalls intranscendents (un cafè, llençols, un cigarret, un flexo...) i de l'espai físic (la cambra, la casa, els carrers, el mar, el camp i el bar) que configuren un món reduït, com a coses essencials que delimiten les vivències i els sentiments de l'escriptora.

Lluïsa Julià exposa que, ja des del punt d'arrencada que significa Flexo, la veu poètica mostra el despullament de la representativitat habitual de la realitat, una realitat que es vol abordar sense referents establerts per, més endavant, construir-la des de la precarietat.

Parlem d'una poesia marcada per les sensacions i les emocions que formen tot l'univers inefable, tot allò que va més enllà de les paraules, i que no és fàcil d'expressar:

Els millors versos queden per escriure.
Del temps aqueix moment de recrear-se
en el somriure que t'omple la boca
i en el joc d'abraçar-la amb els meus llavis.

De cada instant el gest, no la paraula,
completa i exhaurida de misteris,
dels ulls atents que ens guaiten, el mirar,
del cos, l'aire trencat en menejar-se.

Després de les frases, després dels mots,
el vel espés que amaga el sentiment,
va descobrint-se a partir de la forma

en què les mans ens parlen i ens recorren,
en què milers de mans diuen el vers
tan difícil de gravar en el full.¹

Francesc Calafat diu que el model literari que encadena l'entramat poètic de Teresa Pascual és el de la sinceritat i sensibilitat, a través del qual dóna entitat poètica als elements més nimis de la vida quotidiana, al tedi i l'encant d'una menuda ciutat.²

Remarca també que predominen principalment els temes relacionats amb l'amor, l'espai i el temps, emparats per la paraula poètica, el llenguatge. Aquest amor sol ser un amor físic, sensual i equilibrat, que en el llibre de *Les Hores* es veurà afectat per l'angoixa i la dificultat d'aconseguir plenament el caràcter de la persona estimada:

Construíem paraules de ciment
i creàvem paraules de silenci.
La finestra entreoberta, la finestra,
el marc de la foscor més grisa i ampla.
Si et parlava, tancaries les mans
i tu no deixaries que em parlaren,
si et besava, tancaries els ulls
i tu no deixaries que em besaren.³

En aquest segon llibre, *Les Hores*, continua l'univers poètic del primer, però la seva és una veu més madura, perquè hi ha uns nous ingredients que l'eixamplen; aquells objectes quotidians superen la seva materialitat i es converteixen en transcendents, van més enllà del sentit concret que tenen: Els meus carrers no són els teus carrers. / Sobre l'asfalt i els murs dels edificis, / la porpra inavesada del sol nou / fa vacil·lar el fred dels colors grisos.⁴

La seva tercera obra, *Arena*, és un llibre que parla, sobretot, de l'amor i del desig. Segons Antoni Clapés, és un amor que adopta formes mutants i que és simbolitzat, justament, en l'arena: element purificador com l'aigua, abruidor com el foc, acollidor —reflex de seguretats, de repòs, de recers.⁵

---

¹ PASCUAL, T. *Flexo*. València: Consorci d'Editors Valencians, S.A., 1998, (Gregal poesia) p. 52.

² CALAFAT, F. Pròleg a *Camp de mines. Poesia catalana del País Valencià 1980-1990*. València: Edicions de la Guerra, 1991.

³ PASCUAL, T. *Les Hores*. València: Edicions tres i quatre, 1988, (Poesia 3 i 4; 55) p. 31.

⁴ PASCUAL, T. (1988) p. 24.

⁵ CLAPÉS, A. "Transitar per l'angoixa amb un punt d'esperança." *Avui, Cultura*. [Barcelona] (27 de juny de 1993)

Un amor que viu el conflicte del món i que moltes vegades li produeix derrota, tristor, desmai, però que al final sembla que li obri l'esperança a la claror i, per tant, a la vitalitat:

Els teus llavis em tornen a l'arena,
a la mar de vinagre, a l'arena,
a la sal del teu cos inacabat,
a l'enigma profund entre els corrents,
a la por d'un desig sense fronteres,
a la por i a l'arena els teus llavis,
a l'immòbil matí sense sorolls,
a l'abisme incert de les escales.
Els teus llavis em tornen a les coses,
a les coses em tornen, a l'arena,
a la pols de les coses sobre els dies,
a l'arena els teus llavis, a l'arena,
al costum que voldria ser de tu,
a l'arena de dacs, a l'arena.⁶

A l'apartat anterior hem fet referència a la faceta de traductora de Teresa Pascual. Aquest treball es veu reflectit en el seu darrer llibre, *Curriculum Vitae*. L'interès de Teresa Pascual per l'obra d'Ingeborg Bachmann —escriptora austríaca, filòsofa com ella, que va viure entre 1926 i 1973 i que estigué molt compromesa amb la inquietud política de després de la Segona Guerra Mundial— ha tingut una gran importància a l'hora d'escriure aquest llibre, no solament pel que fa a les cites que s'hi poden trobar en alguns apartats, sinó també en els continguts dels seus versos.

La citació que fa Teresa Pascual d'uns versos d'un poema d'Ingeborg Bachmann titulat "*Curriculum Vitae*" i que diuen: Llarga és la nit, / llarga per a l'home / que no pot morir, llarga...⁷ resumeix tota la seva reflexió sobre el temps, l'amor i el llenguatge — un llenguatge obstaculitzat moltes vegades pel silenci.

Aquest punt de vitalitat, aquest treballar la poesia a partir de l'experiència moral, de les coses quotidianes i de la narrativitat fan que la poeta usi habitualment aquelles estructures líriques que li són suficients per explicar allò que vol dir. No està lligada a cap estructura determinada, però treballa principalment, com es pot veure, amb versos de sis i de deu síl·labes, uns versos anomenats blancs o solts, perquè són sense rima. També cal dir que li agrada construir els seus poemes utilitzant l'estructura del sonet. La seva preocupació pel ritme i la mesura dels seus versos arrodoneixen el seu esforç creatiu, ja que no es deixa endur per la mera iniciativa creadora sinó que treballa l'interior dels seus versos donant-los aquesta agilitat, entonació i ritme de fàcil lectura.

---

⁶ PASCUAL, T. *Arena*. València: Edicions Alfons el Magnànim. Generalitat Valenciana. Diputació provincial de València, 1992, (Poesia; 14) p. 53.

⁷ PASCUAL, T. *Curriculum vitae*. Barcelona: Eumo Editorial i Cafè Central, 1996, (Jardins de Samarcanda; 14) p. 21.

3. ITINERARIS DE LECTURA

➤ Flexo

Edat de la lectura

Flexo podria ser una lectura interessant per als nois i noies de 16 anys, ja que és un recull de les experiències quotidianes, de la influència que tenen en l'escriptora totes aquelles coses de cada dia i les sensacions que li arriben a transmetre i que ella voldria que li transmetessin escrites com si fos un dietari.

Temes i estructura

El llibre està format per cinquanta-quatre poemes repartits desigualment entre nou apartats, encapçalats cadascun d'ells per un títol. El primer bloc de poemes, titulat "Sense projecte", parteix —com el títol indica— de la improvisació; no hi ha un pla determinat, un projecte. Ens situa davant del fet de començar la recerca del punt de benestar i tranquil·litat que tota persona desitja a través de les coses senzilles com la veu, el present o la pluja. Bastaria la veu per seduir-te./ La veu feta de terra i escanyada, / ... / La veu tendra, la veu feta de núvols, / la veu feta del lli o de la rosada / que naix en acabar-se la nit freda. (p. 11)

Però tota recerca comporta també una mirada cap al passat i els records es fan sempre presents per a bé o per a mal, de manera positiva o negativa, però hi són i no hi ha més remei que aprofitar-los, o bé intentar oblidar-los. Els apartats que continuen: "A casa", "El sol a la cara", "Amarg i dolç com mar" vindrien a determinar aquests records, records que han estat circumstàncies reals en la seva vida, i que són bàsicament els objectes i detalls intrascendents, que moltes vegades és fan difícils d'explicar en paraules:

Cerque racons d'oblit dintre la casa
nova, la casa de tarràs lluent,
la casa d'olor fresca quan entres,
la casa nova de pintura tendra.

Cerque la pols del temps sobre els objectes,
la pols fosca del fons d'aquell calaix
on pots trobar les coses que s'amaguen:
fotografies velles, un carnet,

les primeres ulleres, les tisores,
les claus perdudes plenes de rovell,
aquest paper que fa dies buscaves.

Cerque els records dels anys en els armaris
amuntonats de roba que no gastes,
roba que enguany no passa que no tire. (p. 19)

L'amor també fa acte de presència en aquest projecte de canvi. És una relació amorosa i sensual de la qual, tot i semblar ja acabada, encara li'n queda alguna cosa:

Quedava de tu el teu cos prim i fàcil / de recórrer, de pell estranya i blanca / com de xiquet o dona, sense arrugues, / en cap moment et vaig veure la cara. (p. 37)

Però arriba el moment de recapitular i de veure que totes aquestes sensacions i emocions formen un univers inexplicable. Aleshores sorgeix l'angoixa del 'jo' de voler mostrar tot allò que no es pot dir en paraules i, encara que sembli contradictori, ella ens ho vol descriure justament amb paraules: Els millors versos queden per escriure. / ... / De cada instant el gest, no la paraula, / completa i exhaurida de misteris, / ... (p. 52) No obstant això, no renuncia tampoc a les paraules perquè, al cap i a la fi, aquestes també són vida: Cada pàgina paraula / i la paraula vida, / cada vida el somni / i el somni la paraula / escrita en el silenci. (p. 54)

Un cicle, doncs, que es clourà amb els dos darrers apartats. En la secció "En la taula blanca", el pas del temps s'uneix també a l'esperança, però la realitat l'enfonsa fins arribar a una situació angoixant. Es troba atrapada en la realitat i vol que el llenguatge, aquells instants il·luminats per la llum d'un flexo, no siguin fugissers i la mantinguin en un altre món, li creï una altra realitat: El llum del flexo il·lumina la taula / al meu costat una màquina roja / els folis escampats sense cap ordre / la copa del cognac quasi sencera / ... / tant de nit com de dia el llum del flexo. (p. 78)

Acaba el llibre recordant "Eleusis, una lectura del mite", una història cíclica de mort-resurrecció i immortalitat. Tots aquests cicles que s'han anat donant al llarg del llibre ara vindrien a resumir-se en aquest darrer capítol. Els dubtes, l'esperança, la recança pel temps perdut, el passat, no deixen de ser uns cicles duals: ara memòria, ara oblit, ara nàixer, ara mort, ara amor, ara desamor. Tot això senzillament és la vida, una lluita constant plena d'emocions i de percepcions: ... / El verd brolla de sobte, deixa una penya negra / partida en les entranyes. / Torna l'aigua a l'espiga, / el blat al groc del vespre. (p. 83)

Suggeriments didàctics

1. Hem parlat de la importància dels objectes intrascendents en la vida de les persones. Reflexionar sobre aquests elements pot ser un exercici mental per adonar-se de la importància de les coses senzilles. Per això, la reflexió de la influència diària dels objectes i detalls intrascendents (un cafè, llençols, un cigarret, un flexo...) i de l'espai físic (la cambra, la casa, els carrers, el mar, el camp i el bar) que configuren aquest món reduït de vivències i de sentiments, es podria fer treballar a l'alumnat en forma de dietari.
2. La creació a l'aula de situacions de lectura de poemes que permetin a l'alumnat convertir-se en receptor d'una experiència que li parli d'ell mateix i de la seva relació amb la realitat des de perspectives diferents, podrà arribar a fer percebre la poesia com una forma de comunicació.
3. La visió panoràmica de la literatura dels anys vuitanta, del moment sociopolític que condicionava els escriptors o el mecenatge dels autors que els havien precedit, pot ser un bon estudi introductor per entendre i conèixer l'estil i la temàtica treballada per l'escriptora i pot formar part d'un seguit de qüestions i dubtes que se li poden fer conèixer per tal que ens resolgui l'enigma.
4. Després de tot aquest estudi, podem preparar la visita de l'escriptora al centre elaborant una entrevista que pot ser publicada posteriorment a la revista del centre. D'aquesta manera, mitjançant l'escriptura donarem a conèixer l'escriptora a la resta

dels membres de la comunitat educativa, la qual cosa possibilita desenvolupar un enfocament comunicatiu de l'expressió escrita.

➤ Les Hores

Edat de la lectura

Les Hores és una obra adequada per introduir els nois i noies a partir de 16 anys en la poesia feta al País Valencià a finals dels anys vuitanta, una poesia de figuració psicològica situada en uns contorns quotidians i que es mou entre el lirisme i la meditació.

Temes i estructura

Les Hores simbolitza el pas del temps. És un cicle continu —i a la vegada tancat— que continua aquella dualitat del present-passat, passat-present, format per quaranta poemes, amb la particularitat que n'hi ha cinc de numerats que obren i tanquen per si sols una mateixa història.

L'experiència de l'escriptora després del primer llibre, un llibre de sentiment i emoció directa, farà que en Les Hores elegeixi moltes vegades el 'tu' en lloc del 'jo' per tal de distanciar-se i prendre més objectivitat entre ella mateixa i el lector: I encara vols que et sorprenquen les coses / que dia a dia vas deixant arrere, / que et sorprenquen paraules o silencis, / que et sorprenga la llum o la foscor. (p. 7)

Aquesta dualitat entre el 'jo' i el 'tu' manté dues personalitats en dues realitats ben diferents. Una exposa el present de la forma més angoixosa i patètica; l'altra descriu el passat, un passat recordat però difícil de fer-se algun dia present, realitat: Voldries que et deixaren les paraules / viure de nou el tacte de les coses, / ... / Voldries repetir cada viatge / des del regrés de cada matinada, /... (p. 13) i és que la vida, la realitat quotidiana, no deixa de ser tràgica de vegades i pura rutina, d'altres.

Mentre fa aquest camí, el pas del temps, simbolitzat en el fet de caminar, és sinònim de fugir:

Quan la por és un pes
que et cega i que t'aplana,
camina,
camina a pressa,
quan els dubtes et tallen,
quan els núvols acreixen,
camina o fuig
camina,
el terra és un instant
que corre sota els peus. (p. 16)

Però en els moments bons cal parar el temps:

Quan trobes el seu cos
camina lentament,
beu la calor, la llum,
beu-te a glops el seu vent
i en arribar al ventre,

aguanta l'aire dins,
pensa el seu cos,
camina,
camina lentament,
el ritme del teu pas
és el ritme del sol. (p. 17)

Cal viure en calma i, per tant, parar el temps per assaborir l'amor, per actuar inconscientment i per arribar a un món nou, una altra possibilitat de començar: Quan no penses, camina, / inconscient, / camina, / ... (p. 18)

Intentarà, a partir d'aquí, de començar de nou, però serà molt dur aquest viatge ja que les coses que vol que siguin noves li porten imatges dels records que no pot oblidar:

Altres aigües et porten altres dies,
dies de sol i llum en els terrats,
dies de vent i pols en les voreres;
altres hores s'envolen com la brossa
mentre vas caminant sense aturar-te
i darrere ja és lluny, és massa lluny. (p. 22)

Els records, de vegades somnis, poden servir com a escapatòria d'una situació real i difícil, però aquest 'jo' és conscient que s'ha d'encarar amb la realitat: ... / I vols de nou poder reconciliar-te / i sentir el bes fràgil dels objectes / que ha anat posant el temps en cada lloc / i on els teus ulls absents no s'entretenen./ ... (p. 36) I quan veu com és de crua aquesta realitat, on els seus desitjos —sobretot l'amor inabastable de l'altre— constitueixen la rutina de cada dia, el 'jo' va, poc a poc, exhaurint-se, cansant-se, apagant-se fins a desitjar novament un nou inici, un inici com si fossin dos viatgers que es troben per primer cop i inicien un amor fresc i juvenil: ... / Com si fos de molt lluny, / com si les mans / que tant em coneixes / foren ara més brunes, / com si les mans, / que tant et coneixia, / portaren tactes nous / d'un país que no sé / ... (p. 39)

La incertesa, el dubte, el joc de possessió de l'un i llunyania de l'altre continua, i continua dins d'un temps que no ha parat mai: M'has dit que véns / i m'he trobat de prompte / comptant les hores que faltaven. (p. 44)

I les hores són aquelles que ha vist passar esperant amb alegria l'arribada de l'altre, fins una nova cita, un temps que ja s'ha esvaït. Com si ja no volgués tenir record ni passat:

Si jo tampoc tinc temps
escrit entre les celles,
si jo, si jo, tampoc
vull escoltar camins
de memòries planes,
si jo tampoc, si jo,
no vull sobre l'esquena
altres dies de pols
i sé de mi l'esguard
que em comença i recorre. (p. 46)

Suggeriments didàctics

1. La poesia dels vuitanta està bàsicament preocupada pel llenguatge. Una proposta de treball pot ser la d'analitzar aquest llenguatge a través del llibre. La creació de camps semàntics a l'entorn de la vida concreta, la vida social, el cos, la natura, tot allò que és la font de les coses, el pot ajudar els lectors i les lectores a comprendre el món personal de l'escriptora.
2. Per tal de crear un àmbit de reflexió sobre les pràctiques de comunicació poètica, es pot abordar l'estudi del llibre des d'un enfocament textual per tal d'aprofundir en la realitat exposada en cada poema. Per dur a terme aquesta tasca s'han de tenir en compte:
  - els elements de la situació retòrica que l'han originat, com ara la veu poètica, el destinatari, l'espai, el temps i l'acte de parla,
  - la realitat exterior que l'ha inspirat: objectes, fets, sensacions, sentiments... que han estat tematitzats en el poema,
  - el llenguatge que l'ha configurat estèticament: estructura, ritme, lèxic i procediments retòrics.
3. En la descripció del llibre hem parlat de la dualitat entre el 'jo' i el 'tu', una dualitat que transforma la veu poètica en dues personalitats, en dues realitats ben diferents. (Després de llegir, per exemple, els 9 primers poemes del llibre, es pot extreure una bona mostra d'aquest tàndem.)

Un bon exercici de comprensió del text fora que l'alumnat retratés, primer, el seu 'jo' insatisfet davant d'alguns aspectes de la vida i, després, que ell mateix, transformat en el 'tu', intentés reconduir aquella situació cap a la recerca d'una solució.
4. La creació de situacions de lectura oral permetrà a l'alumnat desenvolupar la seva capacitat d'expressió i poder gaudir dels elements estètics de la poesia. També es poden crear situacions de lectura de caràcter lúdic on l'alumnat pugui participar del joc imaginari de la comunicació poètica, escenificant i recreant els diferents papers i contextos del text.

➤ Arena

Edat de la lectura

Pel seu contingut, Arena és lectura adreçada a l'alumnat a partir dels 16 anys, un alumnat que comença a madurar i a aprendre alguns conceptes filosòfics, bàsics per entendre aquest llibre.

Temes i estructures

Arena la formen quaranta-tres poemes de diverses estrofes i versos sense títol, que s'encavalquen els uns als altres i constitueixen una unitat. Com ja hem dit anteriorment en el segon apartat, l'escriptora utilitza la mesura i el tipus d'estrofa necessària en l'instant en què escriu per traçar allò que vol comunicar.

Arena és una imatge simbòlica molt ben retratada per Jorge Luis Borges en una narració titulada El libro de Arena: "Me dijo que su libro se llamaba el Libro de Arena, porque ni el libro ni la arena tienen ni principio ni fin". A més a més, en

l'encapçalament del llibre l'autora ens exposa uns versos de Luis Cernuda que són el motiu de l'arena, aquesta arena que és l'engany, perquè es converteix en el no-res: Como la arena, tierra, / Como la arena misma, / La caricia es mentira, el amor es mentira, / La amistad es mentira.

Maria-Josep Escrivà aclareix la simbologia del concepte 'arena': Així se'ns apareix la veu poètica d'Arena: deambulant per un món interior dominat pel dubte, la inseguretat d'un temps indomable, infinit i concís quan es nomena, l'eternitat i la fugacitat de cada moment que va fent la vida. Així els versos: successió d'instantos copsats intensament al llarg d'un camí que va fent-se i desfent-se a sota els peus de l'autora.⁸

Entrant ja en l'obra, el primer poema amb què arrenca el llibre obre les portes a un seguit de qüestions que arribaran al clímax en el darrer:

Com narrar el costum del teu silenci,
un silenci de pedres i de son,
el costum que em separa i que m'obliga
al temps callat de les converses mudes.
Com narrar les pupil·les adormides,
neguitoses de llums sense projectes,
eixe costum de no mirar espills
que em puguen retornar la meua imatge.
Com narrar el silenci del teu cos,
la lentitud dels dies dels malalts,
el silenci que em trenca la memòria
i em fa passar de llarg entre les coses.
Com construir de nou sobre l'absència
entre records que no sé si són meus
quan el costum de no dir ja el teu nom
em condueix a un modo de somriure,
de fer anar les mans, de caminar. (p. 11)

I a partir d'aquí podem trobar diversos camps semàntics on tots els elements es relacionen a través d'una característica comuna: l'esmicolament, la indefinició, la incertesa. Com diu Mari-Josep Escrivà en l'article citat: Allò que individualment existeix de forma minúscula i es compta a grapats: sal, cendra, calç, terra, gel, arròs, neu, pluja, engrunes o arena; arena solta, arena de sal, arena de dacsà.

Sobre aquesta base tan fràgil, l'autora intentarà, al llarg del llibre i partint del vers inicial, reconstruir un món propi que superi el no-res —Com construir de nou sobre l'absència— però que es mantindrà pendent d'un fil, per culpa de la seva fragilitat: Conformar un destí / amb instants que podrien / de fràgils ser instants, / ... (p. 46)

La lluita contra la por, l'angoixa o la tristesa serà una constant tan intensa que moltes vegades es farà fins i tot obsessiva: ... / Cap empremta de mi, / cap indicatiu, cap rastre, / i no morir de fred. I al poema següent continua: I no morir de fred / quan ocupa l'absurd / cada zona que habite, / cada pas on el sol / a penes s'emmiralla. (p. 12-13)

Aquesta obsessió per reconstruir el seu món tindrà la base en l'amor i el desig, un amor que adopta moltes formes i que sembla adreçar-se a un 'tu' que possiblement és

---

⁸ ESCRIVÀ, M.-J. "De caminar per l'arena. Teresa Pascual." A *Reduccions, revista de poesia*. Vic: Eumo Editorial, desembre de 1994-1995, núm. 64.

més un recurs literari per al discurs moral que no pas una persona concreta: No t'estime si ara / em trobe indiferent / al dia que comença /.../ No si cap sacrifici immola les paraules / ... (p. 18)

Com es pot veure des del primer poema, a través de l'amor viurà els diferents conflictes humans: els del món, els de la memòria i de l'oblit, els del silenci dels mots. És per tant un amor que es manifesta en la més terrible solitud i s'interposa sobre el sentit de la vida:

Em donarà igual
qui entre per la porta
i quin aspecte tinga,
o que pugui somriure
o si tan sols ni em parla,
em donaran igual
els anys passats o els mesos,
que el record es transforme
en imatges borroses,
en anècdotes els llocs,
en res els sentiments.
Em donarà igual
també aquesta tristesa
que ara em fa por perdre. (p. 20)

Com diu Antoni Clapés en l'article citat al segon apartat: Por, derrota, tristor, desmai, són alguns dels temes que configuren el discurs d'Arena; són els elements que ressegueixen la traça existencial, angoixant d'aquest llibre. No obstant això, sempre hi ha alguna escletxa oberta a l'esperança, a la llum, a l'amor: "I si la nit tremola / per llunes que s'acosten / deixa un espai de vímet / per on pugui mirar-te".

I com que l'esperança és l'últim que es perd, acaba desitjant que l'amor se li representi d'una forma humana; que la vida, al cap i a la fi, està feta dels problemes diaris, dels dubtes i dels riscos: ... / No et vull sense passat / com no et vull sense vida, / sense arrugues, sense matisos / ... / sense dubtes no et vull / com no et vull sense el risc / de deixar-me darrere / de nou alguna cosa. (p. 52)

El darrer poema —"Els teus llavis em tornen a l'arena"— deixa oberta a la claror, una altra vegada, la vitalitat de la veu poètica. En paraules de Maria-Josep Escrivà: Els llavis, ullals del desig, element acordant d'inquietuds espargides. Punt de partença i meta cobejada. Com un cercle o un camí que galanteja l'eternitat i torna a la pols. On el no-res i el tot són una mateixa cosa. Arena.

Suggeriments didàctics

1. Per tal de crear un àmbit de reflexió sobre les pràctiques de comunicació poètica, es pot abordar l'estudi del llibre des d'un enfocament extratextual. Aquest ens permetrà apropar-nos a les dades de la realitat exterior relatives a la personalitat de l'escriptora, o bé a les característiques del seu entorn: dades històriques i socioculturals que han pogut deixar empremta en els seus versos. Per tant, es poden llegir textos documentals per obtenir informació sobre dades biogràfiques, personalitat, poètica literària, etc.

2. La filosofia és un ingredient molt important en la poètica de l'escriptora. En el poema "Les parets tenen límits" hi ha un encapçalament que diu "Llibre VII, La República". Aquesta cita fa referència al mite de la caverna, el coneixement del qual és bàsic per a tota formació humanística. Amb aquest estudi es pot obrir a l'alumnat la possibilitat de debatre i reflexionar a l'aula sobre aquesta al·legoria i, al mateix temps, arribar a copsar un dels temes significatius d'Arena.
3. Després d'una bona lectura i del treball anterior, podríem centrar l'anàlisi en l'estudi i identificació de les següents figures:
  - figures pragmàtiques: la personificació, la funció apel·lativa i expressiva (vegeu per exemple, "El que mai no t'he dit").
  - figures semàntiques: les metàfores i les antítesis, les perífrasis (vegeu per exemple, "Per què no sucumbir").
  - figures textuais: la repetició, la comparació (vegeu per exemple, "No tenir cap adreça i I no morir de fred").
  - figures sintàctiques: el paral·lelisme i els hipèrbatons (vegeu per exemple, "Com narrar el costum del teu silenci").
4. La imitació i transformació de textos poètics. Apostar per aquesta pràctica concreta exigeix prèviament una reflexió aprofundida dels conceptes com creativitat, talent, tradició i individualitat. La seva posada en pràctica comporta els passos següents:
  - selecció dels textos que es desitgen imitar i transformar seguint les pautes determinades pels aspectes textuais, estructurals i conceptuals,
  - anàlisi dels textos en funció de la situació comunicativa que va propiciar-ne la creació,
  - abstracció dels trets que es vulguin imitar: estilístics, sintàctics, estructurals,
  - assimilació d'aquests trets de forma pràctica, és a dir, escrivint un poema amb tota la càrrega i intencionalitat pròpies de qui l'hagi creat.

➤ **Curriculum Vitae**

Edat de lectura

Curriculum Vitae és un recull adequat per iniciar els nois i noies a partir dels 16 anys en la creació poètica de les acaballes del segle XX.

Temes i estructura

Curriculum Vitae és un llibre de quaranta poemes distribuïts en tres blocs. D'entrada sabem que aquest llibre va adreçat a l'escriptora austríaca Ingeborg Bachmann, ja que l'escriptora l'hi dedica; tanmateix, a l'inici del segon i del tercer bloc queda constatat a través de les cites que no solament vol homenatjar aquesta escriptora, sinó que vol fer-nos copsar que és la base d'aquest nou llibre. Una citació extreta d'un poema d'Ingeborg Bachmann titulat "Curriculum Vitae" i que diu: Llarga és la nit, / llarga per a l'home / que no pot morir, llarga... obre el segon bloc de poemes i, a més a més, és la capçalera de vuit poemes que apareixen numerats. Així podem dir que després de la citació continua el poema 1: que l'habita i ompli, / d'una insomne i més fonda soledat,

/... o el que tanca la numeració, el 8: condemnadament llarga és la nit / de qui la mira des de la finestra, /... (p. 24 i 31)

Uns altres versos de l'escriptora austríaca encapçalen el tercer bloc. Són uns versos del poema "Sal i pa", i diuen així: Compartim un pa amb la pluja, / un pa, una culpa i una casa. Per a Teresa Pascual, el pa i la sal són dos elements bàsics per a la humanitat, però així com el pa és innocu, la sal introdueix aquell punt de dolor, l'amargor, l'enyorança per la seva absència: El teu cos no és sal i és la sal / com no és pa tampoc i és el pa / que ara s'ha partit en dos i menje / ... (p. 51)

En aquest llibre, la veu poètica medita al voltant de tres temes: el temps, el llenguatge (convertit a voltes en silenci) i l'amor —perceptiblement propers a la temàtica de l'escriptora en el altres volums. Una altra vegada, tots aquells elements essencials en la vida quotidiana com la nit, la casa, la finestra, la por... apareixen formant part d'aquest món bachmanià:

Una casa amb els murs pesats de pedra
i finestres que donen al present,
l'ombra d'un lledoner a la terrassa
i una encara possible eternitat
per darrere del gris de les muntanyes. (p. 9)

Però on es veurà més clara la càrrega de la visió filosòfica de l'Ingeborg Bachmann serà en el segon i tercer bloc, quan condemna la humanitat a transportar a les seves espatlles tots els seus records i experiències, tota la seva vida, com a penitència per la pèrdua de la innocència: Allò que el vespre crema / forma gavells de cendra / a l'esquena dels hòmens. / Ni el mirall ni la nit / podran ser innocents / quan algú els pregunte. (p. 23)

La càrrega d'emotivitat i l'angoixa que la manté viva fan que en aquest llibre, per primer cop, usi el recurs del llenguatge religiós, una mena de refugi desesperat: I tems la por a estar sola amb la por / com tems, oh Déu, al fred i a la fatiga, / als espais buits, a les grans veritats, /... (p. 49)

Curriculum Vitae no deixa de ser un endinsament de la veu poètica en el seu dolor, un dolor físic i moral que, barrejat amb el pas del temps, els límits del llenguatge i l'absència d'amor, conforma un petit univers on el pensament ens parla d'infinits / i ens alimenta de promeses falses, /... (p. 54)

El darrer poema del llibre copsa tota la càrrega emocional del jo poètic i resumeix el seu desfici. Un malestar que perdurarà perquè —ella— es troba subjecta als records:

Un dolor conegut trencà l'oblit,
noves regions s'ompliren de noms vells,
tendres arrels quedaren, sense terra,
subjectes al passat fosc i profund
de les fileres mudes de les ànimes
—tota la soledat del món al cos. (p. 57)

Suggeriments didàctics

1. L'enfocament intertextual ofereix la possibilitat de comparar poemes de la mateixa poeta amb la intenció de buscar les possibles afinitats que puguin presentar en els diferents plans de la seva configuració textual. Al llarg d'aquest itinerari hem marcat tres temes que sempre solen aparèixer en cadascuna de les obres de l'escriptora: el

temps, l'amor i el llenguatge. Aquests tres temes solen girar a l'entorn d'algun neguit.

Es podia fer un petit estudi entre, per exemple, el poema "Fràgils" de Curriculum Vitae i el poema "Conformar un destí" del llibre Arena, o bé "Quedava de tu el teu cos prim i fàcil" de Flexo i "Començava la nit sobre les dunes" de Les Hores.

2. El neguit pel llenguatge que exposa l'escriptora s'emmarca dins de les teories del filòsof vienès Ludwig Wittgenstein quan diu: els límits del llenguatge són els límits del meu univers. Si tenim clar de quines coses es pot parlar, aleshores també sabem del cert de quines hem de mantenir silenci. Seria profitós reflexionar sobre aquest tema per entendre, en general, l'obra de Teresa Pascual. És per això que, arribats en aquest punt, interdisciplinàriament amb el professorat de filosofia, s'aprofundís en aquest dilema. Com a mostra, es pot fer l'exercici d'analitzar el sentit figurat que tenen moltes paraules dins d'un context i contrastar-lo amb el seu sentit original.
3. L'interès de la poeta per l'obra d'Ingeborg Bachmann ha tingut una gran importància a l'hora d'escriure aquest llibre, no solament pel que fa a les cites que s'hi poden trobar en alguns apartats, sinó també en els continguts dels seus versos. Treballar els aspectes extratextuals pot servir per comprendre millor els missatges que la veu poètica vol comunicar; per aquest motiu, conèixer primer aquesta escriptora austríaca podria servir com a iniciació a la lectura del llibre. Tot això, complementat amb els suggeriments que l'alumnat volgués fer a l'escriptora en la seva visita al centre.
4. Aquest llibre està concebut com una font d'emocions. La sonoritat dels mots i el ritme dels versos són recursos estètics que la poeta també ha tingut en compte. El professorat, com a model de recitador, pot proporcionar l'ajuda necessària a l'alumnat perquè aquests descobreixin el sentit del poema que han llegit i, al mateix temps, perquè s'adonin que l'escriptora no solament treballa el contingut d'allò que ens comunica, sinó també l'estètica i la forma (vegeu per exemple, "Lluna nova el teu nom", o "L'oblit no arriba a totes les estances").

4. QUÈ HA ESCRIT?

Poesia

- Flexo. València: Consorci d'Editors Valencians, S.A., 1998. (Gregal poesia)
- Les Hores. València: Edicions tres i quatre, 1988. (Poesia 3 i 4; 55)
- Arena. València: Edicions Alfons el Magnànim. Generalitat Valenciana. Diputació provincial de València, 1992. (Poesia; 14)
- Curriculum Vitae. Barcelona: Eumo Editorial i Cafè Central, 1996. (Jardins de Samarcanda; 14)

Poemes antologats

- De Koele hoeken en kanten van de Schaduw (Altea 1990)

Antologies que contenen poemes seus

- Ferrer, A.; Pasqual, T.; Ramon, R. IV Setmana de les Lletres Valencianes. Silla: Ajuntament de Silla, 1995.
- Pasqual, T.; Martínez, M.; Fullana, M. Premis de poesia “Senyoriu d’Ausias March”. Beniarjó: Ajuntament de Beniarjó, 1997.
- Camp de mines. Poesia catalana del País Valencià 1980-1990 . (edició i pròleg de Francesc Calafat) València: Edicions de la Guerra, 1991.
- 30 poetes catalanes del segle XX. Barcelona: La Magrana, 1999.

Articles que parlen sobre la seva obra

- CLAPÉS, A. “Transitar per l’angoixa amb un punt d’esperança.” Avui, Cultura. [Barcelona] (27 de juny de 1993)
- ESCRIVÀ, M.-J. “De caminar per l’arena. Teresa Pascual.” A Reduccions, revista de poesia. Vic: Eumo Editorial, desembre de 1994-1995, núm. 64.
- TRIGO, X. R. “Cròniques del temps”. A El Temps. [València] (23 de maig de 1988), núm 200.
- LLURÓ, J. M. “Desigual”. A El Temps. [València] (23 de maig de 1989), núm. 252.